

ΙΠΠΟΥΤΟΣ ΧΙΟΥ ΚΡΗΣ*

Οἱ χρόνοι τοὺς ὁποίους ἐκάλυψεν ἡ δραῖσις ἱκανῶν καὶ λογίων πατριαρχῶν οἳοι Ἰερεμίας ὁ Β', Μελέτιος ὁ Πηγᾶς καὶ Κυριλλος ὁ Λούκαρις εἶναι ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος, οὐ μόνον διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν μας ἱστορίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν μεγάλην φιλολογικὴν κίνησιν τοῦ ὑποδούλου (εἰς τοὺς Τούρκους ἢ Φράγκους) Ἔθνους. Ἰδιαιτέρως δι' ἡμᾶς τοὺς Κρητας σημαίνει τὸ πρᾶγμα, διότι οὐ μόνον ὁ Πηγᾶς, ὁ Λούκαρις καὶ ὁ ἐπίσκοπος Κυθήρων Μάξιμος Μαργουύνιος, σὶ τρεῖς κυριαρχοῦσαι μορφαί, εἶναι Κρητες, ἀλλὰ καὶ πλῆθος ἄλλο λογίων κληρικῶν γνωρίζεται ἐκ τῆς ἀλληλογραφίας τῆς ἐν λόγῳ τριάδος, ἡγούμενοι, ἐπίσκοποι, μητροπολίται καὶ μοναχοί. Καὶ παρ' αὐτοὺς ὑπάρχουν πάντοτε οἱ μὴ Κρητες ἀλλ' ὀφείλοντες εἰς τὴν μεγαλόνησον τὴν μόρφωσίν των, ὅπως ὁ Γαβριήλ Σεβήρος, ὁ μητροπολίτης Φιλαδελφείας.

Μία τῶν μορφῶν αὐτῶν, τὴν ὁποίαν μόλις δυνάμεθα σήμερον νὰ σκιαγραφήσωμεν ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφίαν του καὶ ἀπὸ ἔγγραφα σχετικὰ μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν του δραῖσιν, εἶναι ὁ πρῶτον μὲν διατελέσας καστρίνσιος τοῦ Οἴκουμενικοῦ θρόνου, εἶτα δὲ ἐπίσκοπος Μηθύμνης (Λέσβου) καὶ μητροπολίτης Χίου, Ἰππόλυτος, Κρής*.

Ι. ΟΝΟΜΑ - ΚΑΤΑΓΩΓΗ - ΜΟΡΦΩΣΙΣ

Ποῦ ἀκριβῶς ἐγεννήθη ὁ Ἰππόλυτος ἄγνωστον¹. Πάντως ἑαυτὸν

*) Τὰς κυριωτέρας εἰδήσεις περὶ Ἰππολύτου καὶ σχετικὴν ἀλληλογραφίαν, ὀφείλομεν πρῶτον εἰς τὸν Mart. Crusius, Turcograeciae libri octo... Basileae, 1584. Εἶτα ἐπληροφόρησαν ἡμᾶς ὁ Le Quien, Oriens Christianus I, Parisiis 1740, σσ. 932 - 934, 964, ὁ Κ. Ν. Σάθας, ΝΦ ἐν Ἀθήναις 1868, σ. 217, ὁ Ἀθ. Παπαδοπουλος Κεραμεύς, Μαυρογορδάτειος Βιβλιοθήκη, ἐν Κωνίλει 1881, σ. 20 σημ. 3 τῆς β' στήλης, εἶτα ὁ αὐτὸς Συμβολή εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ΝΦ μέρος Α', ΕΦΣΚ ΙΖ', 1886, σ. 52, ὁ Γεώργιος Ἰ. Ζολώτας, Χιακῶν καὶ Ἐρυθραϊκῶν ἐπιγραφῶν Συναγωγή... Ἀθηνᾶ 20, 1908, σσ. 304 - 306 καὶ τέλος ὁ Κωνστ. Ι. Ἀμαντος, Ἀπὸ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν τῆς Χίου, Ἑλληνικά 4, 1931, σσ. 47 - 68, ἐν σσ. 46 - 49.

Ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Ἰππολύτου (ἐπιστολαί του καὶ πρὸς αὐτὸν ἀπευθυνόμεναι, ἐδημοσιεύθη κατὰ καιροὺς ὑπὸ τῶν Crusius, Lamius, Σακελίωνος, Legrand, Νινολάκη, Παχνοῦ, Σιδερίδου, ὅπως φαίνεται ἐκ τοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ πίνακος. Χειρόγραφον ἀγιοταφικὸν τοῦ ἐν Κωνίλει Μετοχίου ὑπ' ἀριθ. 463, ἐν ᾧ περιέχεται ἀλληλογραφία τοῦ Ἰππολύτου, περιεγράφη τὸ πρῶτον ὑπὸ Γ. Σοφοκλέους, Βιβλιογραφία ΕΦΣΚ Α', 1863 σσ. 219 - 220.

¹) Ὁ Ζαβίρας, Νέα Ἑλλάς, Ἀθήνησι 1872, σ. 120 τὸν θεωρεῖ Χίο

λέγει «Κρηῖτα»² καὶ ὑπὸ τοῦ Μελετίου Πηγᾶ καλεῖται «ὀμοπάτρις»³. Τὸ κατὰ κόσμον ὄνομά του ἦτο, φαίνεται, Ἰωάννης⁴, ἀφοῦ διὰ Μηναιῖα τῶν Ἰουλίου καὶ Αὐγούστου μηνῶν ἀνήκοντα ποτὲ εἰς αὐτόν, ἐγράφη ὅτι: ὑπῆρξε δὲ ποτε κτῆμα τὸ τεῦχος τοῦτο καὶ τινος «παπᾶ Ἰωάννου τοῦ ἐκ καστρισίου»⁵.

Χαρακτηριστικαὶ εἶναι αἱ σχέσεις τοῦ Ἰππολύτου πρὸς τοὺς Κρηῖτας ἱεράρχας τῆς ἐποχῆς του. Ἐξ αὐτῶν τὸν νεώτερον, Κύριλλον τὸν Λούκαριν (1572 - 1638) δὲν ἐγνώρισε προσωπικῶς, τοῦλάχιστον πρὸ τῶν ἐτῶν 1592 - 1593, ὅτε οὗτος διέτριψεν ἐν Κρήτῃ καὶ Κωνσταντινουπόλει⁶. Ὁ Λούκαρις εἶχεν ἐκπαιδευθῆ ἐν Κρήτῃ καὶ παρὰ Μελετίῳ τῷ Βλαστῷ⁷, ἀπεστάλη δὲ τὸ 1584 εἰς Βενετίαν παρὰ τῷ Μαξίμῳ Μαργουνίῳ, ὅπου καὶ διέμεινε μέχρι τοῦ 1588⁸. Ὁ Ἰππόλυτος πάλιν διετέλει τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ 1575 Μηθύμνης, ἐπομένως ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐγνώρισε τὸν Λούκαριν κατὰ τὴν παιδικήν του ἡλικίαν. Ἐπομένως ἢ ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ λαϊκοῦ ἔτι, καὶ κατὰ κόσμον Κωνσταντίνου Λουκάρεως (Σεπτ. 1591) πρὸς τὸν Ἰππόλυτον φράσις «σὲ γὰρ ἐγὼ μόνον οἶδα διδάσκαλον φιλόσοφον καὶ δεξαίμην Ἰππολύτου τοῦ πανιερωτάτου μίαν μᾶλλον ἐπιστολὴν ἢ τὸν ἐκ Λυδίας χρυσόν»⁹, δὲν ἀφορᾷ εἰς προσωπικὴν σχέσιν μαθητοῦ πρὸς διδάσκαλον. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ φράσις τοῦ Λουκάρεως «Ὁδὸς πατῆρ ἀποδώσει σοὺ τῇ παιδεύσει τὰ γράμματα. Αὐθις δὲ ἐγνώκε πρὸς ὑμᾶς ἀφικέσθαι· οὐ γὰρ αὐτῷ θέμις τοῖς ἐν Παταβίῳ σοφοῖς τὰ συνηθείας ποιήσασθαι»⁹. Πατέρα, νομίζω, ἀποκαλεῖ ἐν προκειμένῳ ὁ Λούκαρις τὸν Μάξιμον Μαργουνίῳ.

(ἐπειδὴ βέβαια εὔρεν αὐτόν μητροπ. Χίου)! Οὐδὲ Κυθήριος ἦτο ὡς θεωρεῖ αὐτόν ὁ Κ. Ἀμαντός, Ἑλληνικά 4, 1931, σ. 49 σημ. 5.

²) Εἰς ἐπιστολὴν του ἀπὸ 23 Φεβρ. 1592 δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ Ἐ. Legendre, BH XVII s. t., IV, 1896, σσ. 212 - 214.

³) «Ἐπιθυμοῦμεν γὰρ ὀλοφύχως πάντας ὑμᾶς, ὀμοπατρίους τε ὄντας...». Περβλ. ΔΙΕΕ 1, 1883, σ. 58.

⁴) Καὶ διὰ τὴν μετονομασίαν αὐτοῦ εἰς Ἰππόλυτον.

⁵) Ἄ. Παπ. Κεραμεύς, Μαυρογορδ. Βιβλιοθ. σ. 20. Ὁ Κεραμεύς δὲν συνεσχέτισε τὸν Ἰωάννην πρὸς τὸν Ἰππόλυτον.

⁶) Περβλ. Χρυσόστομον Παπαδόπουλον, Κύριλλος Λούκαρις², ἐν Ἀθήναις 1939, σ. 14 ἐξ. καὶ Ἄδ. Ν. Διαμαντόπουλον ἐν τόμῳ «Κύριλλος ὁ Λούκαρις» Ἀθήναις 1936, σ. 26.

⁷) Περβλ. Μ. Γεδεών, Οἱ διδάσκαλοι Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» Θ', 1889, σσ. 122 - 123, 131 - 133, 165 - 166, 181 - 184 καὶ Ἄδ. Ν. Διαμαντόπουλον, Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 25.

⁸) Περὶ τοῦ Βλαστοῦ περβ. ὅσα ἔγραψα ἐν ΕΕΒΣ 18, 1948, σσ. 247 - 57 καὶ «Ἀθηναῖα» 53, 1949, σσ. 85 - 93 καὶ 355. Ὁμοίως Β. Λαούρδαν, «Κρητικὰ Χρονικά» 6, 1952, σσ. 42 - 47 καὶ Κ. Δ. Μέρτζιον, αὐτόθι σ. 272.

⁹) Ἐ. Legendre, BH de XVII s. τόμος IV, 1896, σ. 208.

γούνιον (1549 - 1602), ὁ ὁποῖος (κατὰ τὸν Λούκαριν) ἦτο ἄξιος ν' ἀποδώσῃ τὰ γράμματα (κατὰ λόγον τέχνης καὶ σοφίας) εἰς τὸν Ἰππόλυτον, παρὰ τοῦ ὁποῖου ὁ 19ετής Λούκαρις ἔγραφε «*μὴ περιίδης ἡμᾶς ὡσπερ νεοιτοὺς . . . ἀλλὰ γράφε συνεχῶς . . .*»⁹.

Ὡς πρὸς τὸν Μαργούνιον καὶ τὸν Μελέτιον Πηγαῖν, τούτους θὰ εἶχε γνωρίσει ὁ Ἰππόλυτος ἐν Κρήτῃ νέος, διότι ἀμφοτέρων φαίνεται πρεσβύτερος τὴν ἡλικίαν. Καὶ τοῦ μὲν Μαργουνίου ἐσώθη μία μόνον πρὸς τὸν Ἰππόλυτον ἐπιστολή, ἑτέρα δὲ τοῦ Πηγαῖ, ὁ ὁποῖος ἔγραψε καὶ ἐπικοινωνοῦν πρὸς τὸν Ἰππόλυτον καὶ ἄλλα πρόσωπα ἐν Κρήτῃ δευτέραν. Ἐκ δὲ τῶν πέντε σωθεισῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἰππολύτου μία ἔχει παραλήπτην τὸν Μαργούνιον.

Ἄλλὰ καὶ Γαβριὴλ τὸν Σεβῆρον (1541 - 1616) θὰ εἶχε πιθανῶς γνωρίσει ἐν Κρήτῃ ὁ Ἰππόλυτος, ἄνδρα σχετικώτατον πρὸς τὴν Κρήτην.

Ὡς πρὸς τὰς σπουδὰς τοῦ ἀνδρός, οὐδὲν μαρτυρεῖται. Τὴν φήμην του ὡς σοφοῦ καὶ τὴν ἱκανότητα τοῦ γράφειν τὸν ἑλληνα λόγον μαρτυροῦν διάφοροι ἐπιστολαὶ αὐτοῦ, πρὸς αὐτὸν καὶ περὶ αὐτοῦ. Ἡ Κρήτη κατὰ τὸν 15' αἰ. μεσοῦντα ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἐκθρέψῃ λογίους ἄνδρας, διότι συνέχιζεν ὑπὸ τοὺς Ἐνετοὺς τὴν βυζαντινὴν παράδοσιν καὶ τὰ μοναστήριά της εἰς τὰ ὁποῖα δύο αἰῶνας πρὶν εἶχον ζήσει λόγοι ἄνδρες ὡς ὁ Ἰωσήφ Βρυέννιος καὶ ὁ Νεῖλος Δαμιλᾶς, ἦσαν κέντρα μαθήσεως καὶ συλλογῶν χειρῶν. Εἰς τὴν μάθησιν δὲ συνετέλει καὶ αὐτὴ ἡ μετὰ τῆς Ἐνετίας ἐπικοινωνία. Παρὰ ταῦτα δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγῃ ὅτι οἱ κατὰ τὸν 15' αἰ. γράφοντες συνέχιζον τὴν καλλιέργειαν τοῦ λογοτεχνικοῦ εἶδους τῶν ἐπιστολῶν, ὅπου αἱ ἐπαινετικαὶ φράσεις σπανίως εἶναι πρωτότυποι, συνήθως δὲ λαμβάνονται ἀπὸ ἐπιστολικά ὑποδείγματα εὐρύτατα ἀκόμη κυκλοφοροῦντα. Διὰ τοῦτο φράσεις ὡς «*ἦνίκα τὸ κλεινὸν του γράμμα ἐκομισάμην . . . ὄσης εὐμουσίας καὶ ἀπικισμοῦ εὖρον ἀνάπλεων*» καταντοῦν κοινοὶ τύποι.

II. Ο ΤΙΤΛΟΣ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΙΝΣΙΟΥ

Ὁ Ἰππόλυτος ἀναφέρεται εἰς σημείωμα τοῦ ὑπ' ἀριθ. 3 (τῶν ἀρχῶν 15' αἰ.) κώδικος τῆς ἱ. μονῆς Λειμῶνος Λέσβου ὡς ἀκολουθῶς: (*βιβλία κομμάτια ε' ἰουλίου καὶ αὐγούστου ἐν βιβλίον· νοέμβριος ἕτερον βιβλίον· εὐχολόγιον· πραξαπόστολος· καὶ παλαιᾶ διαθήκη· καὶ εἶναι τοῦ κυροῦ Ἰππολύτου τοῦ ποτὲ μεθύμνης, καὶ μᾶς τὰ ἔδωσεν ὁ κύριος κωνσταντῆς λέου*). Ὁ περιγράψας τὸν κώδικα Ἄθ. Παπαδόπ. Κεραμεὺς ἐπάγεται: «*Ἐπῆρξε δὲ ποτε κτῆμα τὸ τεῦχος τοῦτο [Μηναῖα] καὶ τινος «παπαῖ Ἰωάννου τοῦ ἐκ καστρινσίου»*¹⁰.

¹⁰) Ἄθ. Παπαδ. Κεραμεὺς, Μαυρογορδάτειος Βιβλιοθήκη, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1884, σ. 20 σημ. 3.

Εἰς τὸν ὑπ' ἀριθ. 133 κώδικα τῆς αὐτῆς ἰ. μονῆς, μηναιῖον Νοεμβρίου, ἀνέγνωσεν ὁ αὐτὸς Ἰ. Παπ. Κεραμεὺς τὸ ἐξῆς σημεῖωμα : «*f* Ἐπροσηλώθη τὸ παρὸν βιβλίον διὰ ψυχικὴν μου σωτηρίαν, ὑπὸ τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ μνήμῃ Νικάνδρου, ἱερομονάχου ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ πατριωτάτου μητροπολίτου Μηθύμνης κυρίου Ἰππολύτου, τοῦ ἐκ νήσου Κυνθύρας, καστρισίου»¹¹.

Ὡς ἤδη εἶπον θεωρῶ τὸν παπᾶ Ἰωάννην καστρίσιον καὶ τὸν Ἰππόλυτον κανστρίσιον τὸ αὐτὸ πρόσωπον. Ὅτι δ' εἶχε τοιοῦτον τίτλον, παρωνύμιον ἢ ἐνδεικτικὸν τόπου γεννήσεως ἐπίθετον ὁ Ἰππόλυτος, φαίνεται ἐκ τῶν πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῶν Ἀγνώστου τινὸς καὶ τοῦ Λουκάρεως γραφόντων «*Ἰππολύτῳ τῷ Καστρικίῳ*»¹² ὁ εἷς καὶ «*Ἰππολύτῳ τῷ Καστρισίῳ*»¹³ ὁ δεύτερος. Καὶ περὶ μὲν τῆς ἐκ Κρήτης καταγωγῆς τοῦ Ἰππολύτου, οὐδεμία μαρτυρία τρίτου δύναται νὰ μεταβάλῃ τὰ πράγματα, ἐφ' ὅσον ὁ ἴδιος ὀνομάζεται, ὡς ἤδη παρατήρησα «*Ἰππόλυτος Κρής*». Πιθανῶς δὲ τὸ «*Κυνθύρας*» ν' ἀνεγνώσθη οὕτω ἀντὶ «*Κανδίας*». Τὸ «*ἐκ καστρισίου*» ὅμως τοῦ Κεραμέως δὲν φαίνεται εἰς ἐμὲ ὀρθόν. Διότι ὁ παπᾶ Ἰωάννης ἀπλούστατα ἔφερε τὸ ὄφφικιον τοῦ *κανστρινσίου*¹⁴, ὑπὸ τὸ ὁποῖον καὶ ἔγινε γνωστός.

Τὸ ὄφφικιον τοῦτο ἐδίδετο εἰς ἐπαρχιακὰς μητροπόλεις, κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, καὶ εἰς ἱερεῖς. Μάρτυς τούτων ὁ ὑπὸ τοῦ Crusius ἀναφερόμενος ὡς ὑπογράψας τὸ 1580 «*ὁ κατὰ πάντα δοῦλος τῆς σῆς παναγιότητος ἱερεὺς κωνσταντῖνος ὁ πειρίτζης, καὶ κανστρίσιος Χίου*»¹⁵. Ὁ ἐκδότης σχολιάσας τὴν παράδοξον λέξιν ἐσημείωσεν «*ut aliunde Κανστρίσιος, qui in liturgia tenet τὸ κἀνστριον τῶν θυμιαμάτων, quod ego thuribulum intelligo*»¹⁶. Ὑπάρχει ἐπομένως παράδειγμα ἱερέως — κανστρισίου, τὸν ὁποῖον πιθανώτατα αὐτὸς ὁ Ἰππόλυτος προεχείρισεν.

Ἄλλὰ τί τὸ τοιοῦτο ἀξίωμα ; Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὰ ἀξιώματα τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς παρέλαβεν, ἄλλα μὲν πρὸ τῆς ἀλώσεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἄλλα δὲ μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἡ πατριαρχικὴ αὐλή. Οὕτω καὶ μέγαν λογοθέτην ἀπέκτησε τὸ πατριαρχεῖον, τῆς λογοθεσίας οὔσης ὄφφικίου κοσμικοῦ πρίν. «*Ὁ καστρήσιος τῆς βασιλικῆς τραπέζης*» διατελῶν ὑπὸ

¹¹) Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 93.

¹²) Χιακὰ Χρονικὰ 6, 1926, σ. 187.

¹³) Χιακὰ Χρονικὰ 6, 1926, σ. 186.

¹⁴) Περὶ τοῦ ὄφφικίου ἐκτενῶς καὶ διαφωτιστικῶς παλαιότερον ὁ Jacobus Gouar, Εὐχολόγιον sive Rituale Graecorum, editio secunda, Venetiis 1730, σσ. 235 - 236.

¹⁵) Turcograecia σ. 284.

¹⁶) Αὐτόθι σ. 285.

τὰς διαταγὰς τοῦ περιφανοῦς προσιποσίτου, ἔργον εἶχε νὰ μεταβιβάξῃ εἰς τοὺς προσκεκλημένους τὰ ἐκ τῆς βασιλικῆς τραπέζης ὡς δῶρα ἔξαποστελλόμενα φαγητὰ καὶ προπορευόμενος νὰ τοποθετῇ τοὺς προσκεκλημένους κύκλῳ τῆς βασιλικῆς τραπέζης, ὡς παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Κλητορολογίου τοῦ Φιλοθέου¹⁷: «προπορευομένων αὐτῆς (τῶν ἔξαγομένων δαιτυμόνων) τοῦ κλεινοῦ καστρησίου τῆς βασιλικῆς τιμίας τραπέζης» (II, 744,14).

Ὅτι ὁμοίως παλαιόθεν τὸ ἀξίωμα ἐδόθη καὶ εἰς ἐκκλησιαστικὸν φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Περὶ βασιλείου τάξεως (Bonn II, σ. 870) ὅπου ὁ ὑπομνηματιστὴς ἐσημείωσεν «habebat quoque patriarcha suum castrensum, qui ejus camerarius quodammodo erat»! Κάνιστριον δ' ἦτο τὸ κιβώτιον μὲ τὸν λίβανον καὶ τὰ ἄρώματα¹⁸.

Ὅμοίως εἰς παλαιὰν «τάξιν τῆς ἁγίας λειτουργίας κατὰ τὸν τύπον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας»¹⁹ ἀναγινώσκειται: «καὶ δεσμεύσας τὰς χεῖρας αὐτοῦ (ὁ ἀρχιερεὺς) ἴσταται· τηρικαῦτα δὲ ἔρχεται εἰς τῶν ἀρχόντων τοῦ εὐωνύμου καὶ ἐπιδίδωσι τούτῳ, τὸ κανστρίον; (sic) καὶ προσκυνήσας ὑποχωρεῖ· κατέχοντος δὲ τοῦτο τοῦ ἀρχιερέως ἔρχεται παραντίκα ὁ δευτερεύων ἢ ὁ ἀρχιδιάκονος καὶ προσκυνήσας καὶ τὴν χεῖρα ἀσπασάμενος, ἀναλαμβάνεται τοῦτο· καὶ ὁ μὲν ἀρχιδιάκονος καὶ ὁ κανστρήσιος ἀπέρχονται ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας Τραπέζης· καὶ προσκυνήσαντες ἴστανται ἀναμένοντες...καὶ τέλος κατελθὼν (ὁ ἀρχιερεὺς) ἀπ' αὐτῆς (τῆς κρηπίδος) εὐρίσκει τὸν ἀρχοντα καὶ τὸν κανστρήσιον ἐκεῖσε ἐστῶτας καὶ χειροκρατούμενος ὑπ' αὐτῶν ἀπέρχεται, τοῦ διακόνου προπορευομένου...ὁ μὲν κανστρήσιος ἀφαιρεῖ τὸ ὠμοφόριον τοῦ ἀρχιερέως, εἶτα λαμβάνει ἐκ τοῦ κανστρησίου τὸ κοντάκιον... (ὁ ἀρχιερεὺς) ἐπιδίδωσι τὸ κοντάκιον τῷ κανστρησίῳ καὶ ἀνέχει τὸ φαινόλιον τοῦ ἀρχιερέως ὁ κανστρήσιος...καὶ ἐπιτήθησιν αὐτῷ ὁ κανστρήσιος τὸ ὠμοφόριον»· καὶ περαιτέρω «δίδωσι (ὁ ἀρχιερεὺς) τὸ κοντάκιον τῷ κανστρησίῳ· μετὰ δὲ τὸ δοξάσαι τοὺς ψάλτας ἔρχεται ὁ κανστρήσιος καὶ δίδωσι τῷ ἀρχιερεῖ τὰ πηνία»²⁰. Καὶ ὁ Ψευδο - Κωδινὸς ὁ Κουροπαλάτης εἰς τὸ: «Περὶ ὀφφικίων τῆς Μ. Ἐκκλησίας» παρέδωκε τὸν κανστρίσιον εἰς τὴν δευτέραν πεντάδα τῶν πατριαρχικῶν ἀρχόντων, κρατοῦντα τὸ κανστρίον τῶν θυ-

¹⁷) Φ. Κουκουλές, ΕΕΒΣ 10, 1933, σσ. 159 - 160.

¹⁸) Κατὰ ταῦτα ἡ λέξις ἔχει σχέσιν μὲ τὸ κανοῦν, ἢ τὸ κάνιστρον. Ἡ λέξις κάνιστρο, τὸ (ἐπὶ καλαθίου) δημώδης σήμερον.

¹⁹) Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Γενναδίου Ἀραμπατζόγλου, μητροπολίτου Ἡλιουπόλεως καὶ Θείρων, Φωτίειος Βιβλιοθήκη, Μέρος Δεύτερον, ἐν Κων)λει 1935 σσ. 235 - 240.

²⁰) Φωτίειος Βιβλιοθήκη Β' σσ. 235, 236, 237, 240.

μιαμάτων, ἀλλάσσοντα τὸν ἀρχιερέα κλπ.^{20α}. Ὡστε ὁ κανστρήνσιος, ἢ κανστρήσιος, ἐνδύει τὸν ἀρχιερέα, κρατεῖ τὸ θυμιατόν, δίδει εἰς τὸν ἀρχιερέα τὸ εἶλητόν (κοντάκιον) καὶ τὰ δικηροτρύκηρα (πηνία) κλπ. ἀνεγίνωσκε δὲ καὶ τὸ τῆς Μ. Τρίτης Εὐαγγέλιον, ἐνὶ λόγῳ τὰ τοῦ νῦν Μεγάλου Ἐκκλησιάρχου τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου τελεῖ καθήκοντα²¹. Ἐὰν ἦτο ἱερεὺς ἢ διάκονος δὲν διασαφηνίζεται. Γνωρίζομεν ὅμως ὅτι τὴν 28ην Ὀκτωβρίου 1696 ἐν ἐγγράφῳ Ἀρτηνῶν πρὸς ἄρχοντας Ἐνετίας ὑπογράφεται «*Ἰωάννης ἱερεὺς ὁ Καστρίσιος καὶ εὐχέτης σας*»²². Ἐφ' ὅσον τὸ ὄφφίκιον ἐδίδετο εἰς ἐγγάμους ἱερεῖς, ἦτο εὐκόλον νὰ ὀνομασθοῦν τα τέκνα των *Καστρήσιοι* (πρβλ. τὰ ἐπώνυμα: Παπᾶς, Ἀρχιμανδρίτης, Διάκος, Ἀναγνώστης, Οἰκονόμος, Σακελλάριος, Ἱερομνήμων κ.λ.π.). Οὕτω συναντῶμεν τὸ 1789 *Δοῦκαν Καστρίσιον*²³, Πάτριον ἀρχιμανδρίτην τοῦ ιζ' αἰ. *Δανιὴλ Καστρήσιον*²⁴ καὶ τοὺς ἐκ Σταγῶν *Ἰωάννην Καστρήσιον* καὶ τὸν υἱόν του *Νικόλαον*, ἀγιογράφους, φιλοτεχνήσαντας προσωπογραφίας τῶν κειτόρων τοῦ ναοῦ Ἀγίου Στεφάνου Μετεώρου²⁵. Τὸ ἐπώνυμον Καστρίσιος ἀπαντᾷ τέλος εἰς Χανιά καὶ Ζάκυνθον^{25α}.

Συμφώνως πρὸς τ' ἀνωτέρω, ὁ Ἰππόλυτος ἀνήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ἐπισκόπου, διατελέσας πρὶν ἱερεὺς, ὀνόματι Ἰωάννης, κανστρίνσιος ἄγνωστον ποίας ἐπισκοπῆς. Ἄν ὅμως κρίνωμεν ἐκ τῆς πληροφορίας περὶ τῆς γνωριμίας του μὲ τὸν Θεοδόσιον Ζυγομαλᾶν, ἴσως τὸ ἀξίωμα τοῦτο εἶχεν ἐν τῷ Πατριαρχείῳ Κων)λεως.

Ὅντως ὑπάρχει δημοσιευμένον ἐγγραφοὺν συνοδικὸν τοῦ 7056 (= 1547) ἔτους «*Letterae Synodicae latinizantes Graecos excommunicantes, Constantinopoli confectae*»²⁶, τὸ ὁποῖον «ἐγράφη κατὰ μῆνα Νοέμβριον τοῦ ,ζνς' ἔτους ἰνδ. Ϛ'». Εἰς τὸ ἐν λόγῳ ἐγγρα-

^{20α}) Ράλλη καὶ Ποτλῆ, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων Ε', Ἀθήνησιν 1855 σσ. 531 - 532, 536 - 537.

²¹) Πρβλ. Μητροπολίτου Ἡλιουπόλεως καὶ Θείρων Γενναδίου, Ἱστορία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Α', Ἀθήναι 1953 σ. 396.

²²) Miclosich - Müller, Acta et Dipl. 3, σ. 278.

²³) Πρβλ. Β. Μυστακίδην, ΕΦΣΚ 27, 1900, σ. 386.

²⁴) Πρβλ. Περ. Γ. Ζερλέντην, Βυζαντις 2, 1911 - 1912, σσ. 281-296. Ἀπίθανον ἴσως οὗτος νὰ ἦτο ἀρχιμανδρίτης καὶ νὰ εἶχε συγχρόνως καὶ ὄφφίκιον κανστρινσίου.

²⁵) Ἀνακοίνωσις Π. Ζωγράφου ΕΕΒΣ Γ', 1926, σσ. 359 - 360.

^{25α}) Πρβλ. Στ. Ξανθοουδίδην, ἐν Λαογραφίας 7, 1923, σ. 377 καὶ Λ. Ζώην, Λεξικὸν Ζακύνθου ἐν τῇ λέξει.

²⁶) Notice Biographique sur Jean et Théodore Zygomalas, par M. Émile Legrand professeur à l'école des Langues Orientales, (Paris 1889), σσ. 150 - 154.

φον ὑπογράφεται «ὁ κανστρίσιος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Ἰωάννης ἱερεὺς» (sic)²⁷. Ἐὰν εἶναι οὗτος ὁ Ἰππόλυτος, ἤδη ἀπὸ τοῦ 1547 κανστρίσιος καὶ ἱερεὺς, δὲν δύναμαι νὰ βεβαιώσω, ἀλλ' οὐδὲ ν' ἀποκλείσω. Εἰς θετικὴν περίπτωσιν, ἡ ἡλικία του δὲν πρέπει νὰ ἦτο μικρότερα τῶν 22 - 25 ἐτῶν, ὁπότε τῷ 1593 θὰ ἦτο ἑβδομηκοντούτης.

III. ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΜΗΘΥΜΝΗΣ

Ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν βιβλίων του σημειωμάτων καὶ ἐξ ἄλλων εἰδήσεων σχετικῶν πρὸς τὴν μετάθεσίν του εἰς Χίον, εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ Ἰππόλυτος διετέλεσε μητροπολίτης τῆς ἐν Λέσβῳ Μηθύμνης. Πότε ἀκριβῶς ἐχειροτονήθη ἄγνωστον. Ὑπὸ τὴν ιδιότητά του ταύτην ἐστάλη εἰς Χίον διὰ νὰ ἐνεργήσῃ ἀνακρίσεις κατὰ τοῦ ἐκεῖ μητροπολίτου Γαβριὴλ Καλικαντιζάρου²⁸. Ὁ Ἰππόλυτος ἐδικαίωσε τὰ παράπονα τῶν Χίων καὶ ὁ Γαβριὴλ ἀπεμακρύνθη.

Σχετικῶς πρὸς τὴν τριαύτην ἀποστολήν, ὁ Χῖος Μανουὴλ Μάξιμος γράφων πρὸς τὸν πρωτονοτάριον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας Θεοδόσιον Ζυγομαλᾶν²⁹, λέγει περὶ τοῦ Ἰππολύτου: «εὐεργέτης τῆς ἐμῆς ἀνεφάνη πατρίδος, ἄριστα τὸν κατὰ τοῦ Καλικαντιζάρου ἀγῶνα ἐνσησάμενός τε καὶ διαπραξάμενος» καὶ ζητῶν «ἡπιόν τινα καὶ σοφίας ἔμπλεων» μητροπολίτην, εὕρισκει τὸν «Ἰππόλυτον, ἄνδρα καλόν τε κάγαθόν καὶ Μουσῶν τρόφιμον, ὡς καὶ αὐτὸς ἀκριβῶς οἶσθα». Τοῦτον παρὰ τοῦ ἡμετέρου δεσπότη προσδοκῶμεν ἑαυτοῖς ἡγεμόνα....»³⁰.

Ὡστε ἡ ἀποστολή τοῦ Ἰππολύτου δὲν ὑπῆρξεν εὐκόλος, ἀφοῦ ἐχρειάσθη ν' ἀγωνισθῆ κατὰ τοῦ Καλικαντιζάρου. Πότε ὅμως ἐγένεν αὕτη καὶ πότε ἠκολούθησεν ἡ ἐκ Μηθύμνης εἰς Χίον μετάθεσις; Τὸ γράμμα τοῦ Μανουὴλ Μαξίμου χρονολογεῖται ἀπὸ Χίου δ' ἐπὶ δέκα ἐλαφηβολιῶνος (= 14 Φεβρουαρίου) ἄνευ ἔτους. Ὁ Κ. Ἄμαντος εἵκασεν ὅτι ἀφοῦ εἰς σ. 506 τῆς *Turcograecia* τοῦ Crusius «ἀναφέρονται τὸ 1575 μεταξὺ τῶν σοφῶν ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς καὶ ὁ μητροπολίτης Χίου Γαβριὴλ καὶ ὁ μητροπολίτης Χίου Ἰππόλυτος», ἐκ τούτων φαίνεται ὅτι πάντως ὁ Ἰππόλυτος διωρίσθη τὸ 1575 κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος ἔφυγεν ὁ Γαβριὴλ³¹. Ἀλλὰ προσεκτικωτέρα ἀνάγνωσις τῆς *Turcograecia* δεικνύει, ὅτι ὁ Crusius κατέγραψε διαφόρους ἀρχιερεῖς ὑπὸ διαφόρους (ἢ καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς) χρονολογίας. Τοὺς δὲ τῆς Χίου ὡς ἀκολουθῶς:

²⁷) Ἐλθ' ἄνωτ. σ. 154.

²⁸) Περὶ τούτου ὁ Κ. Ι. Ἄμαντος, *Ἑλληνικά* 4, 1931, σ. 47.

²⁹) Μ. Crusius, *Turcograecia* σσ. 253 - 254.

³⁰) Ἐκ τῆς φράσεως «ὡς κοὶ σὺ αὐτὸς ἀκριβῶς οἶσθα» φανερόν ὅτι ὁ Ζυγομαλᾶς ἐγνώριζε προσωπικῶς τὸν Ἰππόλυτον.

³¹) *Ἑλληνικά* 4, 1931, σ. 48 σημ. 1.

«ὁ μητροπολίτης Χίου, γαβριήλ, 1575. in Augusto.

ὁ χίου μητροπολίτης ἰππόλυτος».

Κυμαίνονται δ' αἱ ἐν σσ. 506 - 507 τῆς Turcograecia ἀναγραφαὶ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1575 καὶ 1577 ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, εὑρηται δὲ μεταξὺ αὐτῶν (σ. 506) καὶ «ὁ μηθύμνης νεόφυτος». Κατὰ ταῦτα ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Μανουήλ Μαξίμου δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐγράφη τῷ 1575 κατὰ Φεβρουάριον, ἀφοῦ ἀσφαλῶς κατὰ τὸν Αὐγουστον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ Ἰππόλυτος διετέλει ἔτι Χίου. Δοθέντος δ' ὅτι ὁ Ἰππόλυτος εὑρηται τῷ 1577 ἀσφαλῶς Χίου, ὡς ἐξ ἐπιγραφῆς χρονολογημένης τῷ 7085 «ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Χίου Ἰππόλυτος»³², ἡ ἐπιστολὴ πρέπει νὰ εἶναι ἢ τῆς 14ης Φεβρουαρίου 1576 ἢ τῆς 14ης Φεβρουαρίου 1577. Ἐπειδὴ ὁμως ὁ Γαβριήλ Καλικάνιζαρος καθηρέθη οὐχὶ τὸ 1575 ἢ 1576 ἀλλὰ μόλις τὸ 1577³³, ἔπεται ὅτι τόσον ἡ ἀποστολὴ τοῦ Ἰππολύτου Μηθύμνης εἰς Χίον, ὅσον καὶ ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ Γαβριήλ ἐκ τῆς ἐπισκοπῆς Χίου ἔλαβεν χώραν τὸν χειμῶνα τοῦ 1576 - 1577 καὶ ἐν συνεχείᾳ τὴν μὲν ἐπισκοπὴν Χίου κατέλαβεν ὁ Ἰππόλυτος, εἰς δὲ τὴν Μηθύμνης ἐξελέγη ὁ ὑπὸ τοῦ Κρουσίου ἀναφερόμενος Νεόφυτος. Πράγματι ὁ Θεοδ. Ζυγομαλᾶς εἰς περιοδείαν του ἀνὰ τὸ Αἶγαϊον, παραγγελίᾳ τοῦ Ἱερεμίου Β' ἐπιχειρηθεῖση^{33α}, τῆς ὁποίας ἔναρξιν ἔκαμε τὴν 10ην Ὀκτωβρ. 1576, εὐρίσκει τῆς μὲν Χίου μητροπολίτην τὸν Ἰππόλυτον, τῆς δὲ Μηθύμνης τὸν Νεόφυτον^{33β}. «Ὁ Χίου ταπεινὸς μητροπολίτης Ἰππόλυτος», πρέπει νὰ ὑπέγραψεν οὕτω τῷ 1577.

IV. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΧΙΟΥ

Προβληματικὰ εἶναι καὶ τὰ τῆς παραμονῆς τοῦ Ἰππολύτου εἰς Χίον. Ἡ μετὰθεσις του ἐγένετο ἐπὶ πατριαρχοῦ Ἱερεμίου τοῦ Β' κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ πατριαρχεῖαν (1572 - 1579). Ἐπόμενον ἦτο ὅτι ὁ Ἰππόλυτος δὲν θὰ ἦτο ἀρεστὸς εἰς τὸν διάδοχον τοῦ Ἱερεμίου Μητροφάνην Γ'³⁴, ὑπὸ τοῦ ὁποίου καὶ καθηρέθη. Ὁ Μητροφάνης οὗτος, Καισαρείας τὸ πρῖν, ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τὸ πρῶτον ἢ εὐθύς ἢ μετὰ τὸν Ἰανουάριον 1565 καὶ παρέμεινε μέχρι τῆς 4 Μαΐου 1572. Κα-

³²) Γεωργίου Ζολώτα, Ἐπιγραφαὶ Χίου ἀνέκδοτοι, Ἀθηνᾶ 20, 1908, σ. 305.

³³) Κ. Ἀμαντος, Ἑλληνικά 4, σ. 47, ὁ ὁποῖος θεωρεῖ ὅτι τὸ 1575 ἐπαύθη καὶ τὸ 1577 καθηρέθη, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ὀρθόν, διότι οἱ ἀρχιερεῖς καταβιβαζόμενοι τοῦ θρόνου καθηροῦντο.

^{33α}) Legend, Notice biographique sur Zygomalas, σ. 187.

^{33β}) Legend, Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 199.

³⁴) Ἡ σουλτανικὴ διαταγὴ τῆς ἐξορίας ἐξεδόθη τὴν 7ην Ἀπριλίου 1573. Πρβλ. Σάφδων Γερμανόν, Συμβολὴ εἰς τοὺς Πτερχ. Καταλόγους... Α' σ. 43.

ταβιβασθείς τοῦ θρόνου, ἔλαβεν εἰς ζωάρκειάν του τὰς μητροπόλεις Λαρίσης καὶ Χίου, ἐξ ὧν τηρήσας δι' ἑαυτὸν τὴν δευτέραν (Χίου), ἐπώλησε τὴν Λαρίσης ἀντὶ χιλίων φλωρίων. Πεπαυμένος διέμενεν ἐν ἀρχῇ ἐν Χάλκῃ, ἀλλ' εἶτα ἐξωρίσθη εἰς Ἅγιον Ὄρος⁸⁵. Τότε, μετὰ τὴν ἐξορίαν του, θὰ τοῦ ἀφηρέθη καὶ ἡ κάρπωσις τῆς ἐπισκοπῆς Χίου καὶ ὑπὸ τοῦ Ἱερεμίου ἐστάλη ὡς Χίου ὁ Γαβριὴλ (πάντως οὐχὶ τῷ 1571, ὅτε ὑποθέτει ὁ Ἄμαντος, ἀλλὰ μετὰ τὸ 1572). Εἶχεν ἐπομένως εἰδικὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν νῆσον καὶ εἰς αὐτό, πιθανῶς τὴν πλήρωσιν τῆς μητροπόλεως ὑπὸ Ἱερεμίου τοῦ Β', ὀφείλεται ἡ προσωπικὴ πρὸς τὸν Ἱππόλυτον ἀντίθεσις του. Ὁ Μητροφάνης Γ' ἀνῆλθε τὸ δεύτερον εἰς τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον τὴν 29^{ην} Νοεμβρίου 1579, ἀπέθανε δ' ἐπὶ τοῦ θρόνου τὴν 9^{ην} Αὐγούστου 1580⁸⁶. Κατὰ τὸ ὀλιγόμηνον αὐτὸ διάστημα ἐνήργησε τὴν καθάρισιν τοῦ Ἱππολύτου καὶ ἐζήτησεν ὅπως αὕτη ἐπικροτηθῇ ὑπὸ τῶν Χίων. Τὴν σχετικὴν ἀλληλογραφίαν διέσωσεν ὁ Cusius. Εἰς ἐπιστολήν του ὁ Χῖος ἰατρὸς Ἰωάννης Κορέσης πρὸς τὸν αὐτὸν ὡς ἄνω Θεοδόσιον Ζυγομαλᾶν, ζητεῖ, ὅπως ληφθῇ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου μέριμνα διὰ νὰ διοικηθῇ εἰς τὸ μέλλον ἡ Χίος ὑπὸ ἐντοπίου ἀρχιερέως, ἀποστελλομένου ἐκ τῆς βασιλευούσης, «ὅπως τύχωμεν τοῦ καλῶς προσησομένου αὐτόθεν Χίου»⁸⁷. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Μητροφάνην Γ', ἐγράφη δ' ἀπὸ Χίου Αὐγούστου ε'. Δεδομένου ὅτι τὴν 5 Αὐγούστου 1579 ἐπατριάρχευεν ἀκόμη ὁ Ἱερεμίας Β', τὴν δὲ 5 Αὐγούστου 1581 ὁ Μητροφάνης Γ' ἦτο πρὸ πολλοῦ νεκρός, ἡ 5 Αὐγούστου δύναται νὰ εἶναι μόνον τοῦ 1580. Ἐγράφη δ' ἐπὶ τῇ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου ἀναγγελίᾳ τῆς καθαιρέσεως τοῦ Ἱππολύτου, ἡ ὁποία κατὰ ταῦτα θὰ εἶχεν ἀποφασισθῇ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1580, καὶ ἐγνωστοποιήθη διὰ πατριαρχικοῦ γράμματος πρὸς τοὺς Χίους, τὸ ὁποῖον «οὐ μόνον... τὴν τοῦ Ἱππολύτου καθάρισιν καταγγέλλει, ἀλλὰ καὶ ὅπερ πάλαι ἡμῖν ἐφειτὸν ἦν καὶ δι' ὃ πολλάκις ἐκέται... γεγόναμεν,.... ὅπως σώφρονος καὶ κοσμίου καὶ κατὰ θεὸν ζῶντος τύχωμεν ἀρχιερέως»⁸⁸. Ζητεῖται δ' ἐν συνεχείᾳ, ὅπως εἰς ἐκ τῶν δύο Χίων τῶν ὑπηρετούντων ἐν τοῖς πατριαρχείοις «ὁ δσιώτατος τῆς σῆς παναγιότητος κελλάριος καὶ ἕτερος ὀνόματι Θεόφιλος»⁸⁹, προκριθοῦν διὰ τὴν μητρόπολιν Χίου.

Τὴν ἀναφορὰν ταύτην οὐδέποτε ἀνέγνωσε Μητροφάνης ὁ Γ', τοῦ

⁸⁵) Μητροπ. Σάροδεων Γερμανοῦ, Συμβολὴ εἰς τοὺς Πατριαρχικοὺς Καταλόγους Κων)λεως ἀπὸ τῆς ἀλώσεως καὶ ἐξῆς, ἐν Κων)λει 1938 Α' σ. 86, καὶ 40 - 48, 48 - 60, ὅπου τὰ κατὰ τοὺς δύο τούτους πατριάρχας.

⁸⁶) Turcograecia σ. 307.

⁸⁷) Turcograecia σ. 283.

⁸⁸) Αὐτόθι.

ὁποίου ὁ θάνατος ἐπῆλθε τετραήμερον μετὰ τὴν σύνταξιν αὐτῆς. Τοῦτο ἐρμηνεύει διατὶ ἡ καθαίρεσις δὲν ἴσχυσεν, ὁ Ἰππόλυτος παρέμεινεν ἐν Χίῳ, καί, ἀντενεργῶν εἰς τ' ἀποφασισθέντα, ἔγραψεν οὐχὶ πρὸς τὸν Μητροφάνην, οὐδὲ πρὸς τὸν διαδεχθέντα αὐτὸν Ἱερεμίαν Β', ἐξόριστον τέως, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ὀφφικιαλίους τῆς Μ. Ἐκκλησίας³⁹. Τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦτο κείμενον τοῦ Ἰππολύτου ἀναδημοσιεύω ἐν τέλει τῆς παρούσης μελέτης. Διὰ τοῦ γράμματος τούτου 23 Σεπτεμβρίου (1580) παραπονεῖται ὁ Ἰππόλυτος ὅτι δὲν ἔτυχεν ἀπαντήσεως ἀπὸ τοὺς ὀφφικιαλίους (εἰς τοὺς ὁποίους καὶ προηγουμένως εἶχεν ἀσφαλῶς γράψει), ὑπόσχεται ὅτι θὰ θεραπεύσῃ τοῦ λοιποῦ τὰς ζητήσεις των (οἰκονομικὰς βεβαίως): «καὶ εἰ οὐκ ἐτελέσαμεν ἕως νῦν, ἀπὸ τοῦδε ἐκτελέσομεν, ὅσον τὸ κατὰ δύναμιν»⁴⁰. Καὶ χρηματικὸν τι ποσὸν στέλλει ὁ Ἰππόλυτος γράφων: «ὑποδέχεσθε δὲ καὶ ὡς ὁ Χριστὸς τῆς χήρας τὰ δύο λεπτά, τὰ χάριν εὐλογίας στελλόμενα παρ' ἡμῶν μετὰ (=διὰ) τοῦ ἡμετέρου ἐντιμοτάτου ἐκκλησιάρχου παπᾶ κυρίου Μιχαήλου τοῦ Ἐλεαβούρκου»⁴¹. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω φαίνεται ὅτι ὁ Ἰππόλυτος δὲν εἶχε προλάβει ν' ἀπομακρυνθῆ τῆς Νήσου, ἐπομένως ἡ καθαίρεσις του δὲν εἶχεν ἐκτελεσθῆ, καὶ διειτῆρει πιστὸν τὸν τῆς Χίου Μέγαν Ἐκκλησιάρχην⁴².

Ἡ ἐπάνοδος τοῦ Ἱερεμίου Β' εἰς τὸν θρόνον ἐτακτοποίησε τὰ πράγματα. Εἰς γράμμα του πρὸς τοὺς «ἐντιμοτάτους κληρικούς, θεοσεβάστους ἱερεῖς καὶ χρησίμους ἄρχοντας Χίου»⁴³ ἐκήρυξε τὰς σχετικὰς πρὸς τὸν Ἰππόλυτον ἀποφάσεις τοῦ προκατόχου του «ἀκύρους καὶ ἀνισχύρους» καὶ ἀφωρισμένον τὸν ἀκολουθοῦντα αὐτάς.

Ἄλλ' αἱ ταλαιπωρίαι τοῦ Ἰππολύτου δὲν ἔληξαν. Τὸ 1585 ὁ πρόην Κων)λεως Ἱερεμίας ὁ Β', ἐξόριστος εἰς Ρόδον, ζητεῖ τὴν Χίον «πρὸς ἀνάπαυσιν διὰ τὰ χρειώδη» αὐτοῦ, ἐπειδὴ ὁμως ὁ πατριάρχης Θεόληπτος θὰ προέβαινεν εἰς τὴν τοιαύτην παραχώρησιν μόνον ἐπὶ τῷ ὄρω τῆς ὀριστικῆς παραιτήσεως τοῦ ἐξορίστου πατριάρχου ἀπὸ τὴν ἐπιδίωξιν πατριαρχείας, τὸ πρᾶγμα ματαιοῦται καὶ ὁ Ἰππόλυτος ἐξακολουθεῖ παραμένων εἰς Χίον⁴⁴. Φαίνεται δ' ὅτι ἔκτοτε παραμένει ἀνενόχλητος

³⁹) Καὶ εἰς τὰς δύο πεντάδας τῶν ἀρχόντων πλὴν τοῦ καστρινσίου, ὃν δὲν προσφωνεῖ.

⁴⁰) Turcograecia σ. 305.

⁴¹) Αὐτόθι.

⁴²) Οὗτος δὲν ὑπογράφει τὴν κατὰ τοῦ Ἰππολύτου ἐν Turcograecia σσ. 283-285 ἀναφορὰν τῶν Χίων καὶ τῶν ὀφφικιαλίων τῆς μητροπόλεως Χίου.

⁴³) Παχνός, Χιακὰ Χρονικὰ 6, 1926, σ. 189.

⁴⁴) Κ. Ν. Σάθα, Βιογραφικὸν Σχεδιάσμα περὶ Ἱερεμίου Β', ἐν Ἀθήναις 1870, σσ. 154 - 156.

μέχρι τοῦ 1592, διότι ἡ κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ ἀλληλογραφία του δεικνύει αὐτὸν ὡς ἐνεργὸν μητροπολίτην Χίου⁴⁵. Μικρὰν μόνον διακοπὴν ὑποθέτουν περὶ τὸ 1590, ὅτε, κατὰ τὴν τρίτην πατριαρχεῖαν Ἱερεμίου τοῦ Β' (1586 - 1595) ὑπογράφει ὡς μητροπολίτης Χίου τὸ 1590 Μητροφάνης <ὁ Λίβυστρος>⁴⁶ συνοδικόν τι γράμμα⁴⁷. Ὑποτίθεται δ' ὅτι, ἀφοῦ ὁ Ἱππόλυτος προσφωνεῖται κατὰ Σεπτ. 1591 ὑπὸ τοῦ Λουκάρεως ὡς Χίου, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν μητρόπολιν ταύτην πρὸ τῆς ἡμερομηνίας ταύτης, ἐὰν βεβαίως εἶχε νομίμως ἀπομακρυνθῆ⁴⁸.

Κατ' ἐμὲ κριτὴν ἡ μονήρης μαρτυρία δὲν εὐσταθεῖ. Εἰς τὴν tabula IV τοῦ συγγράμματος τοῦ Regel, ὅπου ἡ φωτοτυπία τοῦ ἐγγράφου τοῦ 1590, ἀναγινώσκω οὐχὶ ὁ Χίου Μητροφάνης, ἀλλὰ ὁ Χίου μητρο<πολίτης....>.

Ὁ χρόνος καὶ οἱ λόγοι τῆς ἀπομακρύνσεώς του ἐκ τῆς μητροπόλεως Χίου ὑποσημαίνονται ἐν ἐπιστολῇ Μελετίου τοῦ Πηγᾶ πρὸς αὐτὸν γραφείση ἐκ Κων)λεως τὸ 1593: «'Ἄλλ' εἰ σὺ ἐχθρῶν ἐπηρείαις τῆς ἔδρας κατεβιβάσθης ἀδίκως τῆς ἱεραῆς, πραγμάτων ἀπήλλαξαι. .. ἔχεις δὲ καὶ ποῖ τραπεῖς, τὰ τῆς εὐσεβείας οὐδὲν ἤτιον ἐνδεῖξαι⁴⁹ τοῦτο μὲν τοῖς θεοπνεύστοις ἐπαγρυπνῶν γράμμασι, τοῦτο δὲ δι' ὧν καὶ πράττεις καὶ λέγεις, χειραγωγῶν τοὺς πεπλανημένους»⁵⁰. Ὁ Ἱππόλυτος δὲν φαίνεται ὅτι προσεπάθησε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν μητρόπολιν του. Ἀποστολὴν ἄλλην εὗρεν ὠφελιμωτέραν, ὅπως μεταβῆ εἰς Κρήτην καὶ ἐκεῖ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὸ στερούμενον ἀρχιερέων ὀρθόδοξον πλήρωμα. Εἶναι γνωστόν, ὅτι οἱ Ἑνετοὶ ἀπηγόρευον τὴν μόνιμον διαβίωσιν ἐν Κρήτῃ ὀρθοδόξων (Ἑλλήνων) ἀρχιερέων, φοβούμενοι ὑποκίνησιν ἐκ μέρους των ἐπαναστάσεως ἢ ἄσκησιν φιλοτουρκου πολιτικῆς⁵¹, καὶ ὅτι ἡ προσπάθεια πρὸς συγκρότησιν τοπικῆς ὀρθοδόξου Συνόδου ἀπέτυχεν. Ἐπομένως μόνον κατ' ἐξαίρεσιν ἠδύνατο νὰ διαμείνῃ ἀρχιερεὺς ὀρθόδοξος ἐν Κρήτῃ, κρυπτόμενος ἢ ἀπρακτῶν ἢ ἀνεκτὸς ἀπλῶς ὑπὸ τῶν ἐντοπίων. Ἀνοχὴν φαίνεται ὅτι ἐπέδειξαν

⁴⁵) Πρβλ. τὸν περαιτέρω Πίνακα τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Ἱππολύτου.

⁴⁶) Ἄσχετος πρὸς Μητροφάνην Γ' οἰκ. πατριάρχη († 1580). Πρβλ. Ἄμαντον, Ἑλληνικά 4, 1931, σ. 50.

⁴⁷) Regel, Analecta Byzantino-russica I, Sanct Peterburg 1876 σ. 90.

⁴⁸) Περὶ τούτου ἀμφιβάλλει καὶ ὁ Ἄμαντος, Ἐνθ' ἄνωτ.

⁴⁹) Ἀντὶ ἐνδεῖξεις, ὡς ἐδημοσιεύθη.

⁵⁰) Νέα Σιών 13, 1913, σ. 71, πρβλ. περαιτέρω.

⁵¹) Ἡ Τουρκία ἀπεναντίας ἐπέτρεπε τὴν ὑπαρξιν ἀρχιερέων Ἑλλήνων καὶ ὀρθοδόξων εἰς τὰς ὑπ' αὐτῆς κατεχομένας ἑλληνικὰς ἐπαρχίας τῆς Ἀνατολῆς, μόλις δὲ ἐπάτησεν εἰς τὴν Κρήτην (1645) ἀποκατέστησε τὸ κῦρος τοῦ οἰκουμένου θρόνου ἐν τῇ μεγαλονήσῳ.

οἱ Ἐνετοὶ πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰππολύτου, διὰ τε τὴν ἡλικίαν καὶ τὰς ἀγαθὰς πρὸς αὐτὸν σχέσεις ὑποκειμένων εἰς τὴν Γαληνοτάτην ἱεραρχῶν.

Πάντως ἐν Κρήτῃ, καὶ δὴ τῷ διαμερίσματι τοῦ Χάνδακος, εὐρέθη ὁ Ἰππόλυτος κατὰ τὸν θάνατον καὶ τὴν κηδεῖαν τῆς Εὐλογίας μοναχῆς (κατὰ κόσμον Εὐγενίας) ἀδελφῆς τοῦ περικλεοῦς πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Μελετίου τοῦ Πηγαῖ, προέστη δὲ τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας. Τούτου ἕνεκεν ὁ Μελέτιος ἠὲχαρίστησε τὸν τε μητροπολίτην καὶ τοὺς συμμετασχόντας ἡγουμένους «*Ἰππολύτῳ τῷ πανιερωτάτῳ πρώτῳ Χίου καὶ τοῖς παροσιωτάτοις ἡγουμένοις... Νικηφόρῳ Ἀρκαδίου*⁵², *Λαυρεντίῳ Βροντησίῳ...*», πάντας δ' ἀποκαλεῖ ἐκεῖ «*ὀμοπατρίους*» ἐπιβεβαιῶν τὴν ἐκ Κρήτης καταγωγὴν τοῦ Ἰππολύτου⁵³. «*Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὑμεῖς, Κρηῖτες ἐμοὶ οὐκ εὐνομώτατοι μόνον (καθὼς ὑμᾶς γεραίρουσι τῆς ἔξω σοφίας οἱ τρόφιμοι) ἀλλὰ καὶ τῆς ὀρθοδόξου παιδείας γνήσιοι παῖδες, παιδείας τε καὶ ἄλλης ἀρετῆς πεπληρωμένοι, τεθεραπεύκατέ μου τὰς ὀδύνας, τὰ σπλάγχνα, τὴν καρδίαν, κηδεύσαντες γύναιον ὄσιον*»⁵⁴.

Αἱ ἐνδείξεις αὗται εἶναι αἱ τελευταῖαι περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Ἰππολύτου, οὐ μόνον ἐν Κρήτῃ ἀλλὰ καὶ ἐν ζωῇ.

V. Η ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΙΠΠΟΥΛΤΟΥ ΓΝΩΜΗ ΤΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΤΟΥ

Ἐπῆρξε λίαν κολακευτικὴ, ἂν κρίνωμεν ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφίαν του.

Οὕτω, Γεώργιος ὁ Αἰτωλός⁵⁵ ἔγραφεν: «*Οὐ γὰρ ἔγνων πειράσασθαί σου, τοῦ δημοσοθενικῆς εὐποροῦντος γλώττης· οὐ μιν οὐκ, ὅτι πάλαι τοῦτο ἀπειπεῖν ἠθελήσαμεν, ἀλλ' ὅπως ἐπιστολῇ σου ἐντυχῶν συνοργιάσασθαί σοι δυνηθῶ, τῷ τὴν σοφίαν τῶν πάλαι οὐδὲν διαφέροντι*». Καί: «*Ἐγὼ ἠνίκα τὸ κλεινόν σου γράμμα ἐκομισάμην... νάρκη μου ταῖν χεροῖν ἐπεισέφρησε τότε, καὶ ἀνελιξάμενος, ὄσης εὐμουσίας καὶ ἀττικισμοῦ εὖρον ἀνάπλεων*»!⁵⁶

⁵²) Πρόκειται περὶ τῆς μονῆς Ἐπανωσήφη.

⁵³) Περὶ τῆς ἐπιστολῆς πρβλ. περαιτέρω, καὶ ΔΙΕΕ 1, 1883, σσ. 58 - 60. Περὶ τῆς κηδεῖας τῆς Εὐλογίας πρβλ. Ν. Β. Τωμαδάκης, Νικηφόρος ἡγούμενος Ἀρκαδίου καὶ πρωτοσύγκελλος τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου Ἀλεξανδρείας «Κρητικὴ Ἔστια» τεύχος 6, Σεπτ. 1949, σσ. 6 - 7.

⁵⁴) ΔΙΕΕ 1, 1883, σ. 59.

⁵⁵) ΕΦΣΚ ΙΖ', 1886, σ. 62. Τὰς αὐτὰς περίπου φράσεις μετεχειρίσθη μετὰ ταῦτα ὁ Ἰππόλυτος εἰς τὴν πρὸς Λούκαριν ἐπιστολὴν του Legrand, BH de XVII s. IV. 1896, σ. 213.

⁵⁶) Χιακὰ Χρονικά 6, 1926, σ. 187 εἰς τὸν στίχον 2 ἀντὶ εὐφρονέως ἔγραψα

Ἐπιστολῆς δὲ πρὸς τὸν Ἰππόλυτον ἔπονται οἱ κάτωθι στίχοι, ὀφειλόμενοι εἰς κάλαμον Κρητός :

*Αὔδαέ μοι παιρὶς, αὔδαε, Κρήτα, τίς σε φιλάει;
τίς τέκνων γλυκερῶν εὐφρονέως σέβεται;
πάντας δ' ἐκδίκους φίλους μόνον ἢ δ' ἐρατεινοὺς
ἀσπάζου δῶρα πλεῖστα χαριζομένη⁵⁷.*

Χαρακτηριστικὰ εἶναι ὅσα ὁ Λούκαρις γράφει πρὸς τὸν Ἰππόλυτον, σημειωθέντα ἤδη⁵⁸, καὶ ἡ ἀπάντησις τοῦ Ἰππολύτου, γράψαντος καὶ δίστιχον ἐν τέλει ποίημα εἰς τὸν Κωνσταντῖνον⁵⁹. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Πηγᾶς ἐκφράζεται περὶ τῆς θεολογικῆς μορφώσεως καὶ τῆς δυνατότητος τοῦ Ἰππολύτου νὰ καταστῇ ὠφέλιμος : « Ἀλλ' εἰ σύ, ἐχθρῶν ἐπηρείαις τῆς ἔδρας κατεβιβάσθης ἀδίκως τῆς ἱεραῆς, πραγμάτων ἀπῆλλαξαι... ἔχεις δὲ καὶ ποῖ τραπεῖς, τὰ τῆς ἀσεβείας οὐδὲν ἤτιον ἐνδείξεις· τοῦτο μὲν τοῖς θεοπνεύστοις ἐπαγορευπῶν γραμμασι, τοῦτο δὲ δι' ὧν καὶ πράττεις καὶ λέγεις χειροαγωγῶν τοὺς πεπλανημένους »⁶⁰.

Καὶ κατὰ Μανουὴλ Χῖον γράφοντα εἰς Ζυγομαλᾶν, « τὸν Ἰππόλυτον φημὶ ἄνδρα καλὸν κάγαθόν καὶ μουσῶν τροφίμον, ὡς καὶ αὐτὸς ἀκριβῶς οἶσθα »⁶¹.

Πάντας ὅμως τοὺς γράψαντας περὶ Ἰππολύτου ὑπερβαίνει εἰς ἔπαινον αὐτὸς ὁ σύγχρονός του Martinus Crusius γράψας περὶ αὐτοῦ ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐπιστολῆς του τῆς δημοσιευθείσης ἐν Turcograecia (σ. 306) τὰ ἐπόμενα : « Est caetero quin ea admodum erudita, et humanitatis reverentiaequae plena. Fortassis Graecia hodie non multos ita doctos viros habet ».

VI. ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

1.—*Τοῖς σοφωτάτοις καὶ λογιωτάτοις καὶ ἐντιμοτάτοις κληρικοῖς τῆς τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας....*

Incipit : Τὸ τῆς ἠχοῦς ὑστερόφωνον...

Desinit : Ἐρρωσθε σὺν πίσῃ ἐν Θεῷ εὐτυχία. Μαιμακτηριῶνος

εὐφρονέως διὰ τὸ μέτρον, καὶ εἰς τὸν στίχον ὅ ἀντὶ ἐρατεινοῖς, ἐρατεινοὺς διὰ τὸ νόημα.

⁵⁷) Πρβλ. ἀνωτέρω σ. 37.

⁵⁸) Legend, Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 214.

⁵⁹) Νέα Σιών 13, 1913, σ. 71.

⁶⁰) Turcograecia σ. 253.

⁶¹) Περὶ τοῦ Γεωργίου Αἰτωλοῦ (1525 - 1580) πρβλ. σὺν ταῖς ἄλλαις τὴν μελέτην τοῦ D. Russo Gheorghe Etolianul ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τοῦ Studii Istoric Greco - Române opere postume, Bucuresti 1939, σσ. 37 - 43.

κ' ἐπὶ γ' φθίνοντος. † Χίου ταπεινὸς μητροπολίτης Ἰππόλυτος καὶ κατὰ πάντα ὑμέτερος ἐν Χριστῷ ἀδελφός.

M. Crusius, Turcograecia σσ. 304 - 6.

2.—Ἰππολύτῳ τῷ πανιερωτάτῳ Χίου Κωνσταντῖνος <ὁ Λούκαρις> εὖ πράττειν.

Incipit: Ἔδει μὲν ἡμᾶς τὴν τοῦ Θαμύριδος τοῦ Θρακὸς ἀκηκοότας τελευτήν, ὅς ταῖς μούσαις οὐκ εὐτυχῶς ἀνεφθέγγατο, σιγὴν τιμῆσαι τὰ μέγιστα.

Desinit: Αὐθις δὲ ἔγνωκε πρὸς ὑμᾶς ἀφικέσθαι· οὐ γὰρ αὐτῷ θέμις τοῖς ἐν Παταβίῳ σοφοῖς τὰ συνηθείας ποιήσασθαι. Ἐρρωσο. Ἐνετίηθεν, μαιμακτηριῶνος, ἀφ' ἧ' (= Σεπτέμβριος 1591).

Legrand, BH XVII s. IV, 1896, σσ. 208.

3.—Ἰππόλυτος Κρής, ὁ ταπεινὸς Χίου ἐπίσκοπος τῷ ἔλλογιμωτάτῳ κυρίῳ Κωνσταντίνῳ τῷ Λουκάρει εὖ πράττειν.

Incipit: Ὁ τοῖς γράμμασί σου τῷ ὄντι κέντρον πειθοῦς ἔπεστι καὶ χάριτος θέλξιν ἔνεισιν τοῖς ἀναγινώσκουσι....

Desinit: ὁ γὰρ τοῦ Κροίσου θησαυρὸς τῶν πεμπομένων γραμμάτων σου ἦτιων.... Ἐλαφηβολιῶνος δις δέκα ἐπὶ τρισὶ φθίνοντος (ἀφ' ἧβ') [23 Φεβρ. 1592].

Legrand, BH XVII s. IV, 1896, σσ. 212 - 214. Γ. Ζολώτας Ἀθηνᾶ 20, 1908, σ. 306.

4.—Τῷ πανιερωτάτῳ μητροπολίτῃ Χίου καὶ σοφωτάτῳ ἀνδρὶ Κυρίῳ Ἰππολύτῳ τῷ Καστρικίῳ Κωνστ. ὁ Λούκαρις εὖ πράττειν.

Incipit: Ὁ Μνησάρχου Πυθαγόρας ὁ Σάμιος, ὁ τοῦ Φερεκύδου ἀκροατῆς ὁ ἐπίσημος....

Desinit: Αὐτὰ γὰρ ἡμῖν οἰονοῦν θυμηρόεστερα κέκροται. Ἐρρωσο. Ἐνετίηθεν, μεταγειτνιῶνος βε.

Ε. Σιδερίδης, Χιακὰ Χρονικά 6, 1926, σ. 186. Πρβλ. Ζολώταν, Ἀθηνᾶ 20, 1908, σ. 306.

5.—<Ἀνωνύμου> Ἰππολύτῳ τῷ πανιερωτάτῳ Χίου καὶ σοφωτάτῳ ἀνδρὶ εὖ πράττειν.

Incipit: Μὴ θαυμάσης εἰ δοκῶ φορτικὸς τῇ σῇ παιδείᾳ συχνὰ ἐπισιτέλλων....

Desinit: εἰ γὰρ καὶ μακρὰ τὰ γράμματα, σιωπῆς γε τυγχάνει μακρότερα. Ἐρρωσο. Ἐνετίηθεν.

Ε. Σιδερίδης, Χιακὰ Χρονικά 6, 1926 σσ. 186 - 187.

6.—<Ἀνωνύμου> Τῷ πανιερωτάτῳ μητροπολίτῃ Χίου κυρίῳ Ἰππολύτῳ τῷ Καστρισίῳ ἀνδρὶ σοφωτάτῳ χαίρειν.

Incipit: Ἐδάκουσά πως τὴν γῆν καὶ τὴν τύχην ὡς οἶον κατεμέμφθην.

Desinit: τότε γὰρ μάλιστα εὐφρανθήσομαι, ὅταν τῆς ὑμετέρας περιτύχω. Ἐρρωμένος μοι διαβιώης, πανιερώτατε δέσποτα.

Ξ. Σιδερίδης, Χιακά Χρονικά 6, 1926, σ. 187.

7.—Τῷ πανιερωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Χίου κυρίῳ Ἰππολύτῳ Μάξιμος <Μαργούνιος, Κυθήρων ἐπίσκοπος>.

Incipit: Ἀρίωνα τὸν Μηθυμναῖον...

Desinit: Ἐνεΐθηθεν, βοηδρομιῶνος ἐβδόμης ἰσταμένου κατὰ τὸ 1591 ἔτος τὸ Σωτήριον.

Ξ. Σιδερίδης, Χιακά Χρονικά τεῦχος 6, 1926, σσ. 188 - 189. Πρβλ. Ch. Astruc, Κρητικά Χρονικά 3, 1949, σ. 223 (No 43).

8.—Ἰππολύτῳ πρώτῳ Χίου <ὁ Ἀλεξανδρείας Μελέτιος Πηγᾶς>.

Incipit: Σὺ μὲν δὴ τῆς ἱεραῆς φιλοσοφίας ἐχόμενος καὶ ἐν μέσοις οἷς ἔφυς ἀλγεινοῖς φιλοσοφεῖς οὐκ ἀκαίρως.

Desinit: Ἐρρωσο ἐν Κυρίῳ, τιμιώτατε. Ἐν Κωνσταντινουπόλει ,αφ'ἡγ' (=1593).

Κλέοπας Ν. Κοικυλίδης, Νέα Σιών 13, 1913, σ. 71.

9.—Ἰππολύτῳ τῷ πανιερωτάτῳ πρώτῳ Χίου σὺν τοῖς πανοσιωτάτοις ἡγουμένοις...μετὰ παντὸς τοῦ Χριστωνύμου λαοῦ, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, τῆς θεοφυλάκτου Κρήτης....

Incipit: Γνωσθή μοι καὶ πρώτῳ πολλαχόθεν ἢ πρὸς ἡμᾶς τῆς ὑμετέρας εὐλαβείας ἀγάπη....

Desinit: Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος, πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας καὶ πάντων τῶν ἁγίων ἀμήν. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1596.

Ἰ. Σακελίωv, ΔΙΕΕ 1, 1883 σσ. 58 - 60 ἀριθ. ιθ'. Ἡ χρονολογία παρὰ Ἀγ. Νινολάκη, Ἡ πρὸς τοὺς Κρήτας ἀλληλογραφία Μελετίου τοῦ Πηγᾶ, ἐν Χανίοις 1908 σσ 41 - 43 (ὅπου ἀναδημοσιεύεται μετὰ πολλῶν σφαλμάτων).

10.—Τῷ πανιερωτάτῳ καὶ πανσοφωτάτῳ μητροπολίτῃ Φιλαδελφίας κυρίῳ Γαβριήλ ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Χίου Ἰππόλυτος ἐν Χριστῷ χαίρειν καὶ ἐν πᾶσι εὐτυχεῖν.

Incipit: Αἱ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἀντιλήψεις δένδροισιν εἰκόασιν...

Desinit: σύγγνωθι πρὸς βίον γράφοντι.

J. Lamius, Diliciae Eruditorum. Gabrieli Severi et aliorum Graecorum recentiorum Epistolae...Florentiae 1754, σσ. 52 - 53.

11.—Ἀνεπίγραφος <Γραβριήλ Σεβῆρος τῷ Ἰππολύτῳ Χίου>.

Incipit: Τὴν πολὺ ἐξαίρουσαν ἡμᾶς, μᾶλλον δέ σε τὸ τοῦ ἀρχιερέως....

Desinit : *Τὰ περὶ τὴν τεσσαρακοστὴν ἀσχολουμένοις καὶ εἰς τὴν φυσικὴν οὐράνιον ὅσον ὁσημέραι φροντίζουσι.*

J. L a m i u s, "Ενθ' ἄνωτ. σσ. 81 - 82.

- 12.—*Τῷ πανιερωτάτῳ καὶ σοφωτάτῳ μητροπολίτῃ Φιλαδελφείας κυρίῳ ὑμειτέρῳ κυρίῳ Γαβριήλ, ὁ ταπεινὸς Χίου Ἰππόλυτος, ἐπίδοσιν πνεύματος ἁγίου.*

Incipit : *Τὴν μετὰ τῆς προσηκούσης δορυφορίας καὶ αἰδοῦς ...*

Desinit : *ἐπιρροώνυε ἡμᾶς ταῖς πρὸς δέον εὐπροσδέκτοις ἐντεύξεσιν.*

J. L a m i u s, "Ενθ' ἄνωτ. σσ. 91 - 93.

- 13.—*Τοῖς πανιερωτάτοις καὶ θεοφιλεστάτοις, σοφωτάτοις τε καὶ λογιωτάτοις ἀρχιερεῦσι ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς καὶ συλλειτουργοῖς κυρίῳ Γαβριήλῳ τῷ Φιλαδελφείας καὶ κυρίῳ Μαξίμῳ Κυθήρων τῷ Μαργουνίῳ, ὁ ταπεινὸς Ἰππόλυτος ἐπίδοσιν πνεύματος ἁγίου.*

Incipit : *Τρέχει μὲν πᾶς εἰς τὴν ἄνω βοήθειαν...*

Disinit : *καὶ γονυκλιτῶ<ς> τὰς τὸ δεσποικὸν σῶμα αἰρούσας πανευλαβῶς κατασπάζομαι. Μαιμακτηριῶνος δέκα ἐπὶ τρισὶ φθίνοντος.*

J. L a m i u s, "Ενθ' ἄνωτ. σσ. 93 - 94.

- [13a.—...*Χῖος Μιχαήλῳ τῷ Σοφριανῷ εὖ πράττειν.*

Incipit : *Ἐς Ρώμην ἐληλυθὼς ἄρτι, μόλις ὀφθαλμοῖς ἐπειθόμην...*

Desinit : *Οὕτω δουλοπρεπῶς καὶ ἀνελεύθεροι ἐλέσθαι βίον ἔρωσο. Ἐκ Ρώμης Ἰουλίῳ ζ' ἰσταμένου.*

J. L a m i u s, "Ενθ' ἄνωτ. σσ. 195 - 197, ἐπάγων : «Hic forte est Hippolytus Chius, cuius alias litteras superius edidimus». Τοῦτο παντάπασιν ἀυθαίρετον, δεδομένου ὅτι ὁ Ἰππόλυτος οὔτε Χῖος ὑπῆρξεν οὔτε εἰς Ρώμην ἐταξίδευσεν.]

- 14.—*Γεώργιος Αἰτωλὸς Ἰππολύτῳ Μηθύμνης*

Incipit : *Ἀτικουρογῆ τὸν λόγον πρὸς σὲ τὸν περιττὸν τὴν σοφίαν πέμπειν, ταῦτὸν τῇ παροιμίᾳ «γλαῦκας εἰς Ἀθήνας».*

Desinit : *κατακληῖ καὶ ἀηδῶν ἀηδόνα.*

Ἄ. Παπαδόπουλος Κεραμεύς, Συμβολὴ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας. Μέρος Πρῶτον περιλαμβάνον ἐπιστολάς λογίων ἀνδρῶν τῆς 15' καὶ 15' ἑκατονταετηρίδος, ΕΦΣΚ ΙΖ', 1886, σσ. 50 - 93, ἐν σσ. 61 - 62.

- 15.—*<Τῷ αὐτῷ Ἰππολύτῳ ὁ αὐτὸς Γεώργιος>.*

Incipit : *Ἡ τοῖς γράμμασί σου κέντρον πειθοῦς ἔπεσι, καὶ χάριτος θέλ<γ>ητρον ἐνίησι τοῖς ἀναγινώσκουσι.*

Desinit : Ὁ γὰρ τοῦ Κροίσου θησαυρὸς τῶν πεμπομένων γραμμάτων ἦιτων.

Ἄ. Παπ. Κεραμεύς, "Ενθ' ἄνωτ. σ. 62.

ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Διτωλὸς Γεώργιος 14, 15.

Ἄνωνυμος 5, 6.

Ἰππόλυτος (Μηθύμνης, Χίου, πρώην Χίου) 1, 3, 10, 12, 13.

Λούκαρις Κωνσταντῖνος (Κύριλλος) 2, 4.

Μαργούνιος Μάξιμος 7.

Πηγᾶς Μελέτιος 8, 9.

Σεβῆρος Γαβριήλ 11.

ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ ΠΑΡΑΛΗΠΤΑΙ

Ἐκκλησίας Μεγάλης (Κων/λεως) κληρικοὶ 1.

Ἰππόλυτος Χίου (κλπ.) 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 14, 15.

Λούκαρις Κωνστ. (Κύριλλος) 3.

Μαργούνιος Μάξιμος 13.

Σεβῆρος Γαβριήλ 10, 12, 13.

VII. Η ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Τοῖς σοφωτάτοις καὶ λογιωτάτοις καὶ ἐντιμοτάτοις μεγάλοις κληρικοῖς τῆς τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας⁶².

Τοῖς σοφωτάτοις καὶ λογιωτάτοις καὶ ἐντιμοτάτοις κληρικοῖς τῆς τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, τῷ μεγάλῳ οἰκονόμῳ, τῷ μεγάλῳ
5 λογοθέτῃ, τῷ μεγάλῳ σκευοφύλακι, τῷ μεγάλῳ σακελλαρίῳ καὶ τῷ
μικρῷ λογοθέτῃ, τῷ νομοφύλακι, τῷ δικαιοφύλακι, τῷ πρωτο-
νοταρίῳ, τῷ πρωταποστειλαρίῳ, φιλιάτοις, Ἰππόλυτος ταπεινὸς ἐν
ἀρχιερεῦσι τῆς Χίου εὐτιχεῖν καὶ ἐν Κυρίῳ χαιρεῖν.

Τὸ τῆς ἤχοῦς ὑστερόφωνον ἀντήχημά ἐστι πάντως φωνῆς ἐκφω-
10 νουμένης τυχὸν κατὰ φάραγγα, ἢ ἄλλου τόπου συνέχειαν, διειρογου
μένης ὁμως τῷ μεταξὺ διαστήματι. Εἰ γὰρ λαλήσει τις πρὸς ἰσό-
πεδον οὐκ ἂν ποιεῖ ἀνιτηχῆση πνεῦμα τὸ ἐκπεμφθέν· διατί; ὅτι ἐκεῖ
ἐνείργεται ἡ φωνὴ τῷ τοῦ τόπου κοιλώματι, ἐγκλειομένη δὲ τῷ κοι-
λώματι καὶ πρὸς ἑκάτερα τὰ μέρη προσπαιύουσα, ἐκεῖνον ἤχον δι-
15 ηροθρομένον δίδωσιν ἀνιτηχεῖν ὅποιον ἐκ τοῦ λαλήσαντος ἐδέξατο ἡ
κοιλίας. Ἰσόπεδον δέ, καθότι πλατὺ ἐστι καὶ ἀστενοχώρητον, συμ-
πλατύνει τὸ φθέγμα καὶ τὴν τῆς λαλιᾶς διασκεδάζει συνέχειαν· καὶ
τὸ εἰς μέρη διαιρεθὲν καὶ οκεδασθὲν εἰς λεπτὰ πῶς ἀναστραφεῖη
ὅλον πρὸς τὸν λαλήσαντα καὶ ἀνακλασθεῖη πρὸς τὸν φθεγξάμενον;

⁶²) Ἐξωτερικὴ ἐπιγραφὴ τῆς ἐπιστολῆς.

20 Τί μοι βούλεται ταῦτα; Τοῦ ἡμετέρου, φεῦ, γένους ἠτυχηκότος
 ἐν λόγοις, εὐστοχώτατοι καὶ ἀνθηροστομώτατοι ἐν σοφίᾳ καὶ λογιό-
 τητι τῇ ἐνούσῃ κατάκρως δυνάμει καὶ ποσότητι καὶ ἐνεργείᾳ καὶ
 ποιότητι, ἐν Χριστιῶ τῷ Θεῷ ἀδελφοὶ ποθεινότατοι καὶ φίλοι πιστό-
 25 τατα τῷ ὄντι ἕρκεα τῆς τοῦ Θεοῦ Μεγάλῃς Ἐκκλησίας, φαινοὶ κατ'
 ἦτορ καὶ ἀγνοὶ τὸ δέμας καὶ ὀρθοὶ τὸν τρόπον καὶ τὰ ἦθη εὐκό-
 σμητοι, κατὰ τὸ διπλοῦν καὶ κοινὸν ὄνειαρ, τοῦτέστι τοῖς οἷς ἂν ἐγ-
 γίνητε καὶ οἷς ἐπιστείλητε, ἠχῆσαμέν ποτε ὡς εἶς τινα φάραγγ ἰς
 φιλικὰς ἀκοάς· βαθεῖαι δὲ καὶ ἀνθρώπων αἱ ἀκοαὶ καὶ ἔλικαι, ἔ-
 30 χουσαι καί, ὡς οὕτω φάναι, κοχλοειδεῖς. Καὶ τὰς αἰτίας ταύτης
 τῆς πλάσεως οἴδατε ἡμῶν ἀκριβέστερον, ἅτε δὴ ἐμφιλοχωρήσαντες
 εἰς ἐπαρκῆς καὶ αὐτάρκειαν τοῖς τοῦ Σταγειρόθεν ἐν τοῖς περὶ ψυ-
 χῆς περὶ ἀκοῆς θεωρήμασι. Καὶ οὐκ ἀντηκούσαμεν ἀντιφωνήματα,
 ἀλλ' ἐν ἰσοπέδῳ λαλήσαντες ὑστεροφωνίαν οὐκ ἐδεξάμεθα, εἰ μὴ τι
 35 οὐκ ἀπέδωκαν οἱ λαβόντες, καίτοι πρὸς ἀμφιλαβεῖς καὶ βαθείας
 ἀκοὰς ἐφθεγξάμεθα. Μὴ ποτε δὲ ὅτι ὀρῶμεν ἀχρόνως, ἀκούομεν
 δὲ ἐν χρόνῳ καὶ παρὰ τοῦτο χρονίζωσι τὰ ὑμέτερα ἀντηχήματα; Εἰ
 γὰρ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶ φωνὴ ἄλλ' ἢ πληξίς ἀέρος ἢ ἀήρ πεπληγμέ-
 νος, φωνεῖ δὲ πρὸς αὐτὸν οὐδὲ εἰς πρὸς δὲ τὴν πόρρω κατὰ ἀπό-
 40 στασιν, αὕτη δὲ χρόνου δεῖται πρὸς ἀντιπομπὴν τῆς φωνῆς, εὐλο-
 γον ὡς ὁ παρὰ χώραν οἰκῶν καὶ μακροτέρου χοῆται χρόνου πρὸς
 ἀντίφωνον. Τάλας δ' ἔσομαι καὶ ἔμαντοῦ κατακλαύσομαι εἰς μὴ
 ἀέλπιως τὰ εὐαγγελικὰ παρ' ὑμῖν ἀντέγραπται: κρούοντι μὲν ὅσα
 καὶ δι' ὀργάνων τινῶν τῶν δαφιλεσιτέρων χάριτη⁶⁴ τὰς ὑμέτερας
 45 ἀκοὰς· μὴ ἐντυγχάνοντι δὲ γρηγορούσῃ τῇ θυρωρῷ δυνάμει ὑμῶν,
 ὡς εἰσαγγελθεῖη τὰ ἠχήματα τῇ ψυχῇ καὶ πληρωθεῖη μου τὰ αἰτή-
 ματα. Καὶ ἄλλως δέ μοι ἔκτοπος ἕρως τῶν ὑμετέρων γραμμάτων
 εἰμὴ σὰς⁶⁵ πάσχα ἠγοῦμαι τὴν ἡμέραν καὶ ἑορτὴν ἑορτῶν καὶ πανή-
 γυριν πανηγύρεων ἔκτοτε ἐν ἧ τὰ ἡμέτερα γράμματα δέχομαι, καὶ
 50 ἐκ θλίψεως εἰς εὐθυμίαν διαβιβάζομαι καὶ ἀπὸ στενοχωρίας εἰς
 πλατυασμόν.

⁷ Ἀγε τοίνυν, πρὸς Θεοῦ, ἀδελφοὶ καὶ φίλοι πιστότατοι, τὸ ἀπὸ

⁶³) Ἡ μὴ ἀπαντιῶσα εἰς τὰ λεξικά λέξις ἐνλείος ἐθησαυρίσθη, φαίνεται, ἀπὸ τὸν Ἰππόλυτον ἐκ ποιητικοῦ τινος κειμένου.

⁶⁴) Χάριτην Crusius.

⁶⁵) «Εἰμὴ σὰς» ἀκατανόητον, οὕτω ἐτύπωσεν ὁ Crusius καὶ ἀφῆκεν ἀμετάφραστον. Τὸ πρωτότυπον τῆς ἐπιστολῆς τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποίησεν ὁ ἐκδότης ἦτο σφόδρα κακογρησμένον! : «Autographum sane acuto calamo scriptum, ali cubi loctum difficile est». Turcograecia, σ. 306.

τοῦδε δαιφιλεύειτέ μοι τὰ γράμματα. Ὑποδέχεσθε δὲ καί, ὡς ὁ Χριστός τῆς χήρας, τὰ δύο λεπτὰ τὰ χάριν εὐλογίας στελλόμενα παρ' ἡμῶν μετὰ τοῦ ἡμετέρου ἐντιμοιάτου ἐκκλησιάρχου παπᾶ κυρίου Μιχαήλου τοῦ Ἐλεαβούρκου, ὃν καὶ συνδράμειτε κατὰ πάντα, ἀξιῶ. καὶ δηλοποιεῖτε ἡμῖν γραφικῶς, ἀντιβολῶ, πᾶν τὸ ἐκ τῶν ὧδε ὑμῖν καταθύμιον. Καὶ εἰ οὐκ ἐτελέσαμεν ἕως νῦν, τὸ ἀπὸ τοῦδε ἐκτελέσομεν, ὅσον τὸ κατὰ δύναμιν.

60 Ἔστω τοῦ λοιποῦ ταῦτα, εἰ μὴ γε βούλεσθε ὡς πενθοῦντας ἡμᾶς πορεύεσθαι καὶ ὡς σκνυθροπάζοντας.

Ἐρωσοθε σὺν πάσῃ ἐν Θεῷ εὐτυχία
Μαιμακτηριῶνος κ' ἐπὶ γ' φθίνοντος

† Χίου ταπεινὸς μητροπολίτης Ἰππόλυτος καὶ κατὰ πάντα ὑμέτερος ἐν Χριστῷ ἀδελφός⁶⁶.

Ἀθῆναι, Μάρτιος 1953.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

⁶⁶) Δὲν ἐσημειώθησαν παρατονισμοὶ τινες καὶ ἀβλεψίαι τυπογραφικαὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Crusius αἱ ὁποῖαι ἐπανωρθώθησαν.